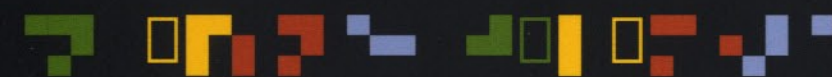

SZÉPMŰVÉSZETI MŰZEUM
BUDAPEST, HŐSÖK TERE
KURÁTOR - LEBEGYEV JUDIT
NYITVA - 2006. SZEPTEMBER 5 — NOVEMBER 26.
FELELŐS KIADÓ - DR. BAÁN LÁSZLÓ
TERV - BÁRD JOHANNA
FÉNYKÉPEK - MÁTYUS LÁSZLÓ
NYOMTATÁS - MESTER NYOMDA

AZ ÉVSZAK MŰTÁRGYA

2006. TAVASZ NYÁR ŐSZ TÉL

SZÉPMŰVÉSZETI MŰZEUM — ANTIK GYŰJTEMÉNY

TARENTUMI SYMPOSION-FIGURÁK

sion-kompozícióké, amelyek elsősorban a belső öböl partján fekvő szentélykörzetből (Fondo Giovinazzi), valamint a nekropolisban elszórt, számtalan fogadalmi lerakattól származnak. A kompozíció magva egy lakoma (symposion) résztvevőjét ábrázolja: jellegzetes tartásban, bal könyökére támaszkodva heverő férfi-alak, egyik vagy mindkét kezében a lakoma jellegzetes kellékeivel (ívédénnyel, néha lanttal, ritkábban tojással). A lakomázó férfialak fejét majdnem mindig gazdagon díszített koszorú övezi, ezáltal az ábrázolt lakoma kiemelkedik a hétköznapi események sorából. A lakomázó férfialakok mellett a fogadalmi leletek együttesében hozzájuk sokban hasonlító, ülő nőalakok is voltak. Későbbi kompozíciókon pedig a két alak össze is kapcsolódott: terrakotta reliefek egy csoportja lakomázó férfi, a lábánál a heverő (kliné) szélén ülő nő és kettejük által közrefogott kisgyermek együttesét ábrázolja. Megint más kompozíciók a háttérben megjelenített lófejekkel, vagy a kliné mellett (előtt) ábrázolt, megrakott asztallal és kis pohárnok-alakkal egészülnek ki. A tarentumi symposion-kompozíciók egy sajátos csoportjában a lakomázó férfi kliné

helyett valamilyen élőlény — például kos, ló, kakas, vagy fantasztikus lény — hátán fekszik, a szokásos tartásban. Ennek a csoportnak egy különösen jól sikerült, késő klasszikus kori típusát, a lantot fogó, szatír-szerű vonásokkal megmintázott kentaur hátán „utazó” symposiastés ábrázolását mutatjuk be itt egy töredékes példány segítségével. A leletek tanúsága szerint a tarentumi agyagművesek több mint két évszázadon keresztül (a Kr.e. VI. sz. második felétől a Kr.e. IV. sz. végéig) gyártották ezeket a fogadalmi terrakottákat, a felsorolt variációkon túl semmit sem változtatva kompozíciójukon, amelyet főbb vonásaiban nyilván a kultusz határozott meg, amelynek ezek a tárgyak a kellékei voltak. A lényegében változatlan skémán belül azonban a mintázó mesterek látványos kreativitással formálták mindig újra az alakokat és kellékeiket, különös tekintettel az arc stilizációjára. A több ezer teljes és töredékes symposion-terrakotta stílusváltozatai jól mutatják, ahogy az egymás után jövő nemzedékek időről időre megújították a figurák stílusát, igazodva — valószínűleg nem is túl nagy fáziskéséssel — az „anyaország” görög poliszok művészetének újabb fejleményeihez. A tarentumi symposiastés-figurák stílusváltozatai azonban messze nem csupán korszakváltásokat jeleznek: a több száz ismert típust szemlélve jól látható, hogy egy-egy korszakban is számos különböző stílusváltozat élt egymás mellett, amelyek a mintázó mesterek különféle hagyományokhoz kötődő képzettségéről, illetve eltérő alkotói egyéniségéről tanúskodnak. A korábbi feltevésekkel szemben valószínű, hogy a symposion-figura ábrázolási típusa Tarentumban közvetlenül nem a keleti görög („ióniai”) szobrászati minták, hanem a spártai művészet hatására alakult ki a VI. sz. közepén vagy nem sokkal azután, első mintái a spártai feketealakos vázafestészet lakoma-ábrázolásai lehettek. Nem sokkal később aztán a későarchaikus kor jellemző tendenciájának megfelelően a tarentumi műhelyekben is ión és attikai minták hatását tükröző típusok születtek. A klasszikus korban több nagy művészegyeniség stílusának hatása érezhető ezeken a „tengeren túli” kisplasztikai alkotásokon, miközben a sebesen átalakuló művészeti ízlés új formát adott a figurákat keretező fejdíszeknek, drapériáknak és egyéb kellékeknek is. A tarentumi symposion-figurák Kr.e. IV. századi repertoárjában különleges formagazdagságot, olykor virtuóz megoldásokat találunk, az arcok némelyike hűen tükrözi a kor nagyszobrászatának ízlését, mások egészen egyéniek, mint a kiállított

darabok közül a T.185 számú fej, amelynek láttán érthetővé válik, hogy többen a későklasszikus kori tarentumi symposion-figurák „portrészerségéről” beszéltek.

A végső soron közel-keleti eredetű ikonográfiai típust, a fekvő lakomázó alak vagy alakok ábrázolását a görög művészetben az archaikus kortól kezdve többféle összefüggésben, változó jelentéstartalommal használták fel. A tarentumi terrakotta-figurák pontos értelmezése több mint egy évszázada, a leletcsoport ismertté válása óta sokat vitatott kérdés. Az egyetlen biztos támpont ebben az esetben a figurák rendeltetése: ma már biztosan tudható, hogy a symposion-kompozíciók fogadalmi ajándékkul készültek egy olyan kultusz számára, amelynek központja a városban a Fondo Giovinazzi szentélykörzete volt, de amelyet minden valószínűség szerint legalább részben a nekropolis területén is gyakoroltak. A kultusz tartalma és jelentése az évszázadok során módosulhatott, okkal feltételezhetjük azonban, hogy lényegét tekintve változatlanul folytatódott a IV. sz. végéig. A symposion-terrakották kapcsolata a nekropolissal a számos javasolt interpretáció közül azokat erősíti, amelyek a túlvilággal, az életből a halálba való átmenet gondolatával hozzák összefüggésbe az ábrázolást. Régi kérdés azonban, hogy a lakománál heverő, ünnepi fejdíszrel ékesített férfialak a helyi közösség által tisztelt hőrest (hérosokat), a túlvilági létbe átköltözve hērōsszá emelkedő halandó embert, vagy a túlvilág urát, a Hádészsel azonosított Dionysost ábrázolja-e. Ezt a kérdést minden bizonnyal a kultusz eredetének és tartalmának pontosabb megismerése tisztázhatja, meg kell jegyezni azonban, hogy a három kategória között nem mindig húzódik éles határ és az egyelőre ismeretlen tarentumi kultusz lényege talán éppen az emberi és emberen túli létmód közti lehetséges átmenet gondolata volt. A '70-es években felmerült, majd feledésbe ment egyik értelmezés az orphikus vallási mozgalommal és annak beavatási szertartásaival hozta összefüggésbe a tarentumi symposion-figurák kultuszát; ma néhány újabb megfigyelés arra ösztönöz, hogy újra foglalkozzunk ezzel a gondolattal.

A leletcsoport 1879 óta ezrével előkerülő példányai a XIX. sz. végén és a XX. sz. elején Európa és Észak-Amerika számos antik művészeti gyűjteményébe eljutottak. A Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteménye körülbelül 70 ide tartozó (zömmel P. Arndt 1914-ben megvásárolt gyűjteményéből származó) töredéket őriz, amelyek közül néhány válogatott, korábban kiállításon még be nem mutatott darabot láthat most a közönség.

BENCZE ÁGNES

Taras (latin nevén Tarentum, a mai Taranto) városát spártai telepesek alapították a Kr.e. VIII. század végén (a hagyomány szerint Kr.e. 706-ban) Dél-Itália legjobb kikötőhelyén, a Tarentumi-öböl keleti oldalán. Az első görög betelepülők egy keskeny földnyelven építették ki a legkorábbi városmagot, amely a település vallási és politikai központja (akropolis) maradt azután is, hogy a későbbi nemzedékek egyre nagyobb területet laktak be a környező szárazföldön. A Kr.e. V. században épült falak által határolt ókori város már alig volt kisebb a mai, főleg a XX. században beépült modern Taranto területénél. A XIX. század vége óta hatalmas mennyiségben előkerülő ókori leletanyag tanúsága szerint ezen a területen a lakóépületek mellett több szentély is állt és a lakóegyed szélén, de még a klasszikus kori városfalakon belül fejlődött ki a temetőkerület, a nekropolis is. Ez a jelenség majdnem egyedülálló a görög világban, ahol az élők és a holtak városának elkülönítése általános szabály volt; ezzel a különös tarentumi gyakorlattal szinte csak az alapító város, Spárta szerkezete állítható párhuzamba. A mai Taranto területén előkerült számtalan antik emlék között különleges és világszerte jól ismert csoportot alkotnak a fogadalmi terrakotta szobrocskák és reliefek. Ezen belül is jellegzetes helyi műfaj a sympo-

